

Педагогічні науки, Теорія і методика професійної освіти

Теорії медіаосвіти як необхідна умова формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови

**Іць Світлана Вікторівна,
аспірант кафедри педагогіки
Житомирського державного університету імені Івана Франка**

У сучасну епоху, що характеризується переходом до інформаційного суспільства, економіки знань, глобалізацією виробничих систем, все більшої ваги набирають інтеграційні процеси в світовій системі вищої освіти, які знайшли своє втілення в Болонському процесі в Європі та Україні. У контексті інтеграції вищої освіти України до європейського освітнього простору необхідними стають мобільність молодих спеціалістів, їх готовність працювати в мультинаціональних проектах, в різних культурних контекстах, ефективно отримувати інформацію із медіа-середовища. Нові комунікаційні технології інформаційного суспільства змінюють умови навчання, праці, відпочинку [1].

Широкий доступ до інформаційних технологій дає кожному члену суспільства можливість передачі інформації у глобальному масштабі, роблячи його потенційним «журналістом» і викликає необхідність медіа грамотності не лише для розуміння інформації, але також для створення і поширення власного медіаконтенту; при тому володіння навичками роботи на комп'ютері самі по собі автоматично не ведуть до підвищенню медіаграмотності [2].

Межа між всіма видами медіа (аудіовізуальними і печатними, традиційними і цифровими) стирається і різні форми медіа зближуються у технічному і змістовному плані, нові засоби масової комунікації проникають у всі сфери людського життя, завдяки інноваційним технологіям, ці нові медіа

стимулюють громадян бути більш активними медіакористувачами; крім того спільнота громадян, блоги і відеоігри також являються формами медіа.

У зв'язку з настанням інформаційного суспільства, нові знання в контексті глобалізації набувають особливої значимості. Значно зросли роль і місце медіа у сучасному суспільстві. Щоб краще адаптуватися до соціальних і професійних змін, сьогодні все більше громадян потребують набуття умінь критичного аналізу інформації будь-яких символічних систем (образна, звукова, текстова), створення особистих медіатекстів [3].

У багатьох країнах медіаосвіта функціонує як система, що стала невід'ємною частиною, з одного боку, загальноосвітньої підготовки молоді, з другого – масових інформаційних процесів. Вона є атрибутом глобалізаційних перетворень, чинником конкурентоспроможності економіки, нерозривно пов'язана з розвитком демократії в умовах інформаційного суспільства [4].

Медіаосвіта проголошена ЮНЕСКО одним із пріоритетних напрямів у педагогіці XXI століття. Цей напрям освіти нині став предметом уваги не тільки педагогів, а й фахівців сфери філософії освіти, журналістики, оскільки розглядається в сучасному світі як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здатностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінювання медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіа техніки і надає можливість людям зрозуміти, як масова комунікація використовується у їх соціумах, оволодіти здібностями використовувати медіа і комунікації з іншими людьми.

Тому, метою даної статті є розгляд медіаосвіти як процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа), мета якого сформувати всесторонньо розвинуту особистість, здатну до життя у новому інформаційному просторі. Роль вчителя у даному процесі важко переоцінити,

адже саме вчитель іноземної мови має доступ до іншомовних джерел і може навчити учня аналізувати і сформуванати культуру спілкування з медіа, критично мислити, здатність повноцінно сприймати, інтерпретувати, аналізувати й оцінювати медіатексти, навчити різним формам самовираження за допомогою медіатехніки, реалізації творчого потенціалу.

Нажаль, в Україні приділяють недостатньо уваги впровадженню медіаосвіти і засвоєнню мови засобів масової комунікації. Часто розрив між навчальними програмами, які пропонують школи і навколишнім реальним світом загрозливо великий. Педагоги разом з своїми учнями повинні засвоювати і осмислювати наслідки стрімкого розвитку двостороннього зв'язку і витікаючу звідси більшу доступність інформації і індивідуалізацію її споживання. Враховуючи той факт, що, звісно, існують розбіжності у підходах і розвитку медіаосвіти в різних країнах було рекомендовано ввести медіаосвіту як у межах національних навчальних планів, так і в рамках додаткової, неформальної освіти та самоосвіти протягом всього життя людини.

20 травня 2010 року постановою Президії Національної академії педагогічних наук України, протокол № 1-7/6-150, схвалено «Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні». Розроблення і прийняття Концепція – важлива складова модернізації освіти, яка сприятиме побудові в країні інформаційного суспільства, розвитку економіки знань, становленню громадянського суспільства.

Головні завдання медіаосвіти у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови полягають у **сприянні формуванню:**

- **медіаіммунітету** особистості, який робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу, забезпечує психологічне благополуччя при споживанні медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів;

- **рефлексії і критичного мислення** як психологічних механізмів медіаграмотності, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту і форми інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа;

- **здатності до медіатворчості** для компетентного і здорового самовираження особистості та реалізації її життєвих завдань, покращення якості міжособової комунікації і приязності соціального середовища, мережі стосунків і якості життя в значущих для особистості спільнотах;

- **спеціалізованих аспектів медіакультури**: візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), музичної медіакультури, розвинених естетичних смаків щодо форм мистецтва, опосередкованих мас-медіа, та сучасних напрямів медіаарту тощо.

Практична реалізація завдань медіаосвіти для вчителя іноземної мови має свою специфіку і втілюється в таких напрямках: 1) *спеціальна (або соціокультурна)* медіаосвіта, що здійснюється в межах окремого курсу в навчальному закладі або в межах додаткової освіти; 2) *інтегрована* медіаосвіта (формування вмінь працювати з інформацією мас-медіа в процесі навчання); 3) *факультативний* підхід (створення мережі факультативів, гуртків, клубів медіаосвітнього циклу).

Аналіз теоретичних концепцій медіаосвіти потребує розгляду основних теорій в галузі мас-медіа, оскільки саме на них тією чи іншою мірою спираються сучасні медіапедагоги. Аналіз теорії і практики медіаосвіти в різних країнах наводить на думку, що у світі не існує єдиної теоретичної концепції медіаосвіти. На сьогоднішній день їх нараховується більше десяти і при цьому зберігається тенденція виникнення нових, і кожна нова багато у чому повторює уже існуючі. Це обумовлено відносною молодістю самого

наукового напрямку медіаосвіти, важкістю і незавершеністю формування сучасних медіа систем, а також національними особливостями системи освіти.

Ми розділяємо теорії медіаосвіти на **загальні**, тобто ті які впливають на формування професійної компетентності будь-якого вчителя та **спеціальні**, які впливають на формування професійної компетентності саме вчителя іноземної мови. До **загальних** теорій медіаосвіти ми відносимо наступні теорії:

«Ін'єкційна» («захисна», «протекціоністська») теорія медіаосвіти (Inoculatory Approach, Protectionist Approach). Ключові цілі «ін'єкційної» теорії медіаосвіти (запобігання шкідливим впливам медіа, протиставлення «вічних культурних цінностей» негативному впливові медіа, навчання розуміння відмінностей між реальністю і медіатекстом; пом'якшення ефекту надмірного захоплення медіа). Педагогічна стратегія: допомогти зрозуміти різницю між реальністю і медіатекстом шляхом розкриття негативного впливу медіа (наприклад, телебачення) на конкретних прикладах, доступних для розуміння конкретної аудиторії [4]. Лідерами у цій області являються медіапедагоги і дослідники Б. Вілсон, Д. Канкел, Є. Доннерштайн, Ф. Бйокка, Дж. Браун, Є. Вортелла, Ч. Вітни, Р. Лопес та ін.

«Етична теорія медіаосвіти» (Ethic Approach, Moral Approach). Вважається, що медіа здатні формувати певні етичні/моральні принципи аудиторії (особливо це стосується неповнолітніх). Звідси випливає головна мета етичної теорії медіаосвіти: залучити аудиторію до тієї чи іншої етичної моделі поведінки (який відповідає, наприклад, конкретній релігії, рівню розвитку цивілізації, демократії та ін.). Педагогічна стратегія базується на етичних аспектах медіа і медіатекстів. Лідерами є західні дослідники М. Берон і Л.Розер.

«Естетична (художня) теорія медіаосвіти» (Aesthetic Approach). Головна мета теорії полягає у допомозі розуміння основних законів і мови художнього спектра інформації, розвитку естетичного сприйняття і смаку, здатності до кваліфікованого аналізу художніх медіатекстів. Ось чому

основний зміст медіаосвіти спирається на вивчення мови медіакультури, авторського світу творця художнього тексту, історію медіакультури (кіномистецтва, художнього телебачення тощо). Починаючи з 60-х років лідерами цього напрямку у Росії стали Ю.М.Усов, С.М.Пензин, О.А.Баранов, І.В. Вайсфельд, Ю.М.Рабінович, І.С. Левшина та ін.).

Теорія медіаосвіти як джерело задоволення потреб аудиторії (Uses and Gratifications Approach). Мається на увазі, що вплив медіа на аудиторію обмежений, учні можуть самі правильно обирати й оцінювати медіатекст відповідно до своїх потреб. Відтак пріоритет медіаосвіти вбачається в тім, щоб допомогти особистості одержати з медіа максимум користі.

Ідеологічна теорія медіаосвіти (Ideological Approach). Головна мета медіаосвіти: стимуляція бажання аудиторії змінити систему масової комунікації, або, навпаки, прищеплення думки, що система медіа, котра склалася, - найкраща. Основний зміст медіаосвіти: політичні, соціальні та економічні аспекти медіа. Педагогічна стратегія: аналіз численних протиріч, котрі містять політичні, соціальні та економічні аспекти медіа з погляду того чи іншого класу [4].

Семіотична теорія медіаосвіти (Semiotic Approach). Творцем даної теорії являється відомий американський вчений Дж. Гербнер. Дж.Берже та його послідовники Р.Барт, К.Метц та ін. вважають, що семіотична теорія медіаосвіти опірною має таку тезу: масмедіа часто прагнуть завуалювати багатозначний знаковий характер своїх текстів, а це загрожує свободі споживання інформації. Аудиторія, у першу чергу – дитяча (рівень середньої школи і нижче), надто пасивна стосовно „читання” медіатекстів. Основним змістом медіаосвіти стають коди і „граматика” медіатексту, тобто мова медіа, а педагогічною стратегією - навчання правилам декодування медіатексту, опису його змісту, асоціацій, особливостей мови тощо.

«Практична» теорія медіаосвіти» (Practical Approach). Теоретичною базою є адаптована теорія «споживання і задоволення» в галузі медіа

(наприклад, діти цікавляться медіа технікою, значить, треба задовольнити їх потреби – навчити їх фотографувати, знімати фільми на кіно-відеоплівку, монтувати, озвучувати їх та ін. [6, с.96]). Основний зміст медіаосвіти: навчання учнів (або педагогів) використовувати медіаапаратуру. Педагогічна стратегія: вивчення технічного пристрою медіаапаратури й формування практичних умінь її використання, в тому числі й для створення власних медіатекстів [4].

«Теологічна теорія медіаосвіти (Theological Approach). Вважається, що медіа здатні формувати певні духовні, естетичні/моральні, ціннісні принципи аудиторії (особливо це стосується неповнолітніх). Звідси витікає основна мета теологічної теорії медіаосвіти: залучити аудиторію до тієї чи іншої моделі поведінки, до ціннісних орієнтацій, які відповідають тим чи іншим релігійним догматам. Педагогічна стратегія базується на вивченні теологічних, світоглядних і етичних аспектів медіа та медіатекстів.

«Екологічна теорія медіаосвіти» (Ecologic Approach, Therapy Approach). Дана теорія опирається на праці відомих вчених екологів і філософів В.І.Вернадського, Л.М.Гумільова та ін. Медіапедагоги-«екологи» впевнені, що необхідний розвиток екології недійсного сприйняття як складової частини медіаграмотності людини, яка пропонує терапевтичну помірність у переглядах, контроль і обмеження, критичний аналіз медіатекстів, «використання екологічної стратегії протидії насильству і зображенню паталогій з екрану, віртуальній взаємодії через комп'ютер, і саме головне, збереженню духовно-естетичної орієнтації у рамках глядацької компетенції» [6, с.103].

До **спеціальних** теорій медіаосвіти, які є умовою формування професійної компетентності майбутнього вчителя ми відносимо наступні теорії:

Культурологічна теорія медіаосвіти (Cultural Studies Approach). Дана теорія виникла у Західній Європі у середині 60-х років XX століття і на сьогоднішній день має достатньо сильні позиції, так як стверджує, що масмедіа

скоріше пропонують, аніж нав'язують свою інтерпретацію дійсності. Аудиторія ж, зі свого боку, завжди перебуває в процесі діалогу з медіатекстами. Вона не просто „зчитує” інформацію, а вкладає різні змісти в медіатексти, самостійно їх аналізує. А звідси випливає головна мета медіаосвіти: навчання аудиторії розуміння того, як медіа можуть збагатити сприйняття, знання про світ людини. Основний зміст медіаосвіти: «ключові поняття» медіаосвіти, ролі, котрі відіграють у суспільстві стереотипи, що ширяться за допомогою медіа. Педагогічна стратегія: оцінка й критичний аналіз медіатекстів. Медіапедагоги прагнуть навчити оцінці і критичному аналізу медіатекстів [4].

Найсильніші позиції дана теорія має у Великобританії (Д.Бекінгем, К.Безелгет, Е.Харт) і Канаді (Б.Дункан, К.Ворсноп та ін.), хоча і має немало прихильників в інших країнах світу (у Франції, Австралії, Німеччині, Росії та ін.). До культурологічної теорії достатньо близькою є і теорія «діалог культур» М.М. Бахтіна.

«Теорія медіаосвіти як формування «критичного мислення»» (Critical Thinking Approach, Critical Democratic Approach). Тип стосунків медіа та аудиторії: медіа – «четверта влада», котра ширить моделі поведінки й соціальні цінності серед різномірної маси індивідуумів. Звідси випливає основна мета медіаосвіти: захистити учнів від маніпулятивного впливу медіа, навчити орієнтуватися в інформаційному потоці сучасного демократичного суспільства.

У процесі навчання слухачі знайомляться з особливостями впливу медіа на індивіда і суспільство за допомогою так званих „кодів” (умовностей-символів, наприклад, у телерекламі). Розвивається критичне мислення учнів і студентів стосовно медіатекстів. Вважається, що студентам треба дати орієнтири в умовах надлишку різної інформації, навчити грамотно сприймати її, розуміти, аналізувати, мати уявлення про механізми і наслідки її впливу на глядачів, читачів і слухачів. Адже однобічна чи спотворена інформація потребує осмислення. Відтак вважається корисним, щоб студенти могли визначити: розбіжності між поданими і загальновідомими фактами, що

потребує додаткової перевірки; надійність джерела інформації; припустимі і неприпустимі твердження; розбіжності між головною і другорядною інформацією; упередженість суджень; нечіткі чи двозначні аргументи; логічну несумісність у ланцюзі міркування; силу аргументу тощо [6].

Практично у всіх з перерахованих теоретичних концепцій виявляється «практичний» підхід, який має діяльнісний принцип. Практичний підхід має діяльнісну природу. На основі цього підходу формуються сучасні моделі медіаосвітньої діяльності, які неможливі від діяльності самих засобів масової інформації (ЗМІ). Цей підхід виводить теорію медіаосвіти у новий дослідницький простір – простір ЗМІ [6, с.104].

Аналіз відзначених теорій медіаосвіти дає можливість визначити позитивне у кожній з них, виокремити найбільш життєздатні позиції, що можуть слугувати теоретичними засадами для формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, адже усі концепції наголошують на необхідності зменшити негативний вплив медіа на молодь і протиставити цьому «класичні культурні цінності» або найкращі твори сучасності. Вибір «оптимальних, найкращих» медіатекстів здійснюється педагогами, а студентами, що, зрозуміло, не повною мірою відповідає сучасним гуманістичним, особистісно орієнтованим засадам педагогічного процесу; у центрі медіаосвіти повинна знаходитися особистість студента), необхідно враховувати його уподобання, смаки, художньо-естетичні орієнтації, формувати не лише критичне ставлення до медіапростору, а й вміння відстоювати свої власні медіапереваги; медіаосвіта повинна надати доступ до різноманітних медіазасобів, розвивати навички аналізу, оцінки та творення медіатекстів різної форми.

В узагальненому вигляді головні етапи реалізації більшості медіаосвітніх підходів є такими: одержання знань про історію, структуру, мову і теорії медіа (освітня складова); розвиток сприйняття медіатекстів, їх „читання”, активізація уяви, зорової пам'яті, розвиток різних видів мислення (у

тому числі й критичного, логічного, творчого, образного, інтуїтивного), умінь для розуміння ідей (моральних, філософських проблем), образів тощо; розвиток креативних практичних умінь на матеріалі медіа.

Безперечно, кожен з цих етапів можна втілювати в життя автономно, однак у даному випадку медіаосвіта буде, швидше за все, однобічною. Так, в одному випадку на перший план вийде інформація, в іншому – критичне мислення, в третьому – практичні уміння.

Як результат студенти не лише отримують радість від спілкування з медіа культурою, але й інтерпретують текст (аналізують мету автора, усно і письмово обговорюють характери персонажів і розвиток сюжету), пов'язують його з своїм досвідом і досвідом інших (ставлять себе на місце персонажу, оцінюють факти і уміння, виявляють причину і наслідок, мотиви, результати вчинків, реальність дій та ін.), реагують на твір (пишуть рецензії, міні-сценарії та ін.), намагаються зрозуміти культурний наслідок (побачити логічну, історичну, національну, всесвітню перспективу та ін.); набувають знання, знайомляться з основними видами і жанрами медіа культури, вивчають основні напрямлення стилів, прийомів, творчості видатних митців); оволодівають критеріями і методами оцінки медіа тексту та ін. Формування даних умінь, безсумнівно, сприятиме розумінню майбутніми вчителями іноземної мови місця медіакультури для формування їх професійної компетентності та розвитку у них естетичної свідомості, смаку та творчої індивідуальності.

Література:

1. Шабунова А. О. Вплив медіаосвіти на формування особистості в умовах інформаційного суспільства / А. О. Шабунова // Вісник національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка. - К.: Політехніка, 2009, - № 2 (26)/ 2009.-С.153-157.
2. Резолюция Европарламента от 16 декабря 2008 года по медиаграмотности в мире цифровых технологий //

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0598+0+DOC+XML+V0//EN> від 28.09.2011

3. Парижская программа или 12 рекомендаций по медиаобразованию (Париж, ЮНЕСКО, 21-22 июня 2007) // ciospbappo.narod.ru/predm/Unesco2007.doc від 30.09.2011.
4. Онкович Г.В. МЕДІАОСВІТА (ЗАГАЛЬНИЙ КУРС) ПРОГРАМА навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів // edu.of.ru/attach/17/82979.doc від 21.09. 2011.
5. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні // http://ispp.org.ua/news_44.htm від 20.09.2011.
6. Жилавская И.В. Медиаобразование молодежной аудитории. Томск: ТИИТ, 2009. – 322 с.